

Олег СЕРБІН,

молодший науковий співробітник НБУВ

УДК українською мовою: історичні аспекти створення та аналітичний огляд структури

У даній публікації досліджено та представлено передумови й аспекти створення УДК українською мовою 2000 року видання. Проаналізовано дану класифікацію та виявлено її структурні особливості. Висвітлено основні тенденції розвитку класифікацій десятичного принципу побудови на прикладі УДК українською мовою. Зроблено висновки про значення та вплив УДК на вітчизняну систематизаційну практику.

Ключові слова: класифікація, індексація, систематизація, ієрархія, система.

Об'єктом даної публікації є УДК. Предметом – основні віхи історії та аналітичний огляд УДК українською мовою. Метою публікації є висвітлення історії та результати аналітичного огляду даної класифікації.

Десяткові класифікаційні системи, від своєї появи і до сьогодні, завжди були не тільки інформаційним продуктом прикладного характеру, а й об'єктом дослідження багатьох науковців. Не є винятком і Універсальна десяткова класифікація (УДК), змістова основа і складова якої не раз підпадала під пильне дослідницьке око аналітиків, істориків, бібліографознавців. І якщо УДК у міжнародному та Союзному¹ масштабі досліджувалась детально (з огляду на історію і широту застосування), то про УДК на теренах України доречно і потрібно говорити і сьогодні (з огляду на історію та особливості варіанту таблиць українською мовою). Тому тема визначення ролі і місця УДК у каталогізаційному просторі в Україні є на сьогодні *актуальною*.

УДК – міжнародна класифікаційна система, інформаційно-пошукова мова, що обіймає всі галузі знань. Нагадаємо, що ще в 1919 році Головна Книжкова палата підготувала до друку «Міжнародну десятичну бібліографічну класифікацію», автором якої був відомий український бібліограф Ю. Іванов-Меженко. Трохи раніше були видані таблиці десятичної класифікації Б. Бондарського (1919 р.). Згодом – Головополітосвіти РРФСР (1921 р.),

Є. Добржинського (1924 р.). Більш цікавими і повними були видання таблиць класифікації М. Русінова (1924, 1944 рр.) та Є. Добржинського (2-ге вид., 1930 р.). У 1931 р. були перевидані таблиці Головополітосвіти РРФСР для масових бібліотек. Вже на основі цього видання Книжковою палатою УРСР у 1938 р. були видані значно розширені таблиці УДК для масових бібліотек [2, с. 10]. Пізніше, у 1938, 1939 та 1942 рр., світ побачили таблиці УДК для масових бібліотек, доопрацьовані Л. Троповським. У 1961 році Книжковою палатою УРСР було перекладено «Таблиці бібліотечної класифікації для обласних бібліотек», які базувалися на «Схемі бібліотечної класифікації для масових бібліотек», підготовленій Міжбібліотечною класифікаційною комісією Міністерства культури РРФСР (за редакцією З. Амбарцумяна) і виданій 1955 року. Таблиці УДК, якими донедавна користувались науково-технічні бібліотеки, книжкові палати країн СНД, видавництва та органи науково-технічної інформації, були видані ще в 1969–1971 рр. (друге видання).

29 березня 1972 року Міжвідомчою комісією з класифікації було затверджено «Порядок організації контролю за состоянием централизованной классификации научно-технической литературы по Универсальной десятичной классификации». Цим документом, з метою підвищення якості централізованої індексації за УДК науково-технічної літератури, встановлювався контроль за станом централізованої каталогізації всесоюзними, центральними галузевими, республіканськими та міжвідомчими територіальними органами нау-

¹ Мається на увазі Союз Радянських Соціалістичних Республік. – *Авт.*

ково-технічної інформації [6, с. 5–6]. Іншими словами, централізація за УДК науково-технічної літератури набувала вигляду глобальності, оскільки результати контролю виносилися на розгляд експертної групи Міжвідомчої комісії, після чого приймалися рішення про подальше застосування набутих даних.

Третє, повне і останнє, видання УДК, яке використовувалось на теренах усього СРСР, видавалось у 1979–1986 рр.

З 1992 року УДК юридично є власністю Консорціуму УДК, що в місті Гаага (Нідерланди).

Динамічність знань з науки і техніки, реструктуризація економіки України – все це диктувало формальну і функціональну еволюційну змінність інформаційного трафіку відповідно до інформаційного запиту. Проблемою концептуального впорядкування та організації інформації шляхом систематизації каталогів займалися спеціалісти різних інформаційно-бібліотечних установ.

Так, у Книжковій палаті України з 1995 року розпочалася робота з моніторингу та аналізу класифікаційних систем для перспективного їх (або однієї з них) адаптування та використання в Україні [7, с. 3]. В результаті було вирішено розпочати роботу з перекладу та адаптації Універсальної десятикової класифікації. Цей вибір мотивувався тим, що, по-перше, в разі неприйняття рішення щодо перекладу УДК всі науково-технічні видавництва, органи науково-технічної інформації та близько 50 тис. бібліотек були б приречені користуватися або застарілими виданнями, або російськомовними, що на той час вже готувалися у Росії. Останнє було неможливим з огляду на вже прийнятий тоді Закон України «Про державну мову». По-друге, Книжкова палата за всі часи свого існування працювала як над УДК, так і з УДК безпосередньо, використовуючи цей інформаційний продукт у своїй роботі.

Таким чином, вже у 1997 році Книжковою палатою України було розроблено проект «Класифікаційна система України» [9, с. 8], що передбачав створення таблиць УДК українською мовою та їх видання як у традиційному друкованому вигляді, так і в електронній формі.

Як результат, було підписано відповідну угоду і придбано Еталонні таблиці Універсальної десятикової класифікації, у вигляді структурованих електронних текстових масивів, від Консорціуму УДК за ліцензією UDC-9710, що передбачає переклад, друкування і розповсюдження тиражу на території України.

З цього моменту почалась копітка робота з перекладу УДК українською мовою. Чітко розділеної етапізації даного процесу розробниками ще не названо, але це не виключає наявність характерних етапів у підготовці української УДК.

Спочатку колектив Книжкової палати стикнувся з проблемою підбору перекладачів, що були б компетентні у різних галузях. Бездоганне знання англійської і української мов, спокушеність подібними перекладами, знання сучасної наукової української термінології стали критеріями відбору.

Пізніше між бібліографами та перекладачами виникали проблеми різного бачення перекладу тих чи інших визначників. Так, останнім варіантом географічних визначників став толерантний та оптимальний симбіоз дещо різних за баченням їх перекладу перекладачем і науковим редактором [4, с. 11]. Даний компромісний варіант виник у результаті копіткої праці бібліографів, що проводили постійні консультації і з перекладачем, і з науковим редактором, і зі спеціалістами відповідних установ.

Нелегкими були у вирішенні і питання лінгвістичного характеру. За відсутності єдиної мовної політики в Україні бібліографам Книжкової палати було доволі непросто приймати те чи інше рішення, враховуючи, що нерідко відповіді мовознавців на одне й те саме консультативне запитання були прямо протилежними.

Підготовка Алфавітно-предметного покажчика (АПП) теж мала непросту історію. Як і при підготовці таблиць, поставали питання і лінгвістичного, і суто технологічного характеру. Звернення до академічних тлумачних словників не завжди давали бажаний результат.

Відповідальна за випуск УДК Наталія Афанасіївна Петренко, тогочасний заступник директора з наукової роботи Книжкової палати України, писала: «Почалася робота над формулюванням рубрик, але вже «вручну» [5, с. 6]. Тобто робота з масивом своєї літери, зміна його певним чином, адсорбування термінів, усунення нагромадження зайвих уточнень, пояснень, введення необхідних – усе це бібліограф робив без залучення будь-якої автоматизації.

У 2000 році вийшло друком україномовне еталонне видання «Універсальна десятикова класифікація», у двох книгах. Перша книга – це безпосередньо таблиці, а друга – АПП.

Книга 1 – це зібрання основних таблиць класифікації, допоміжних таблиць та методичні

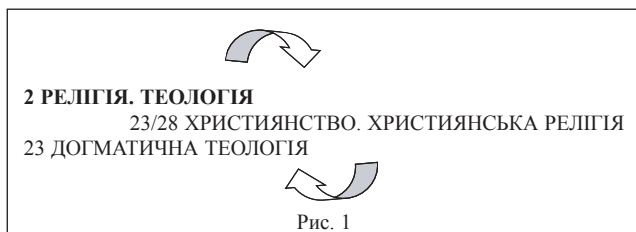
вказівки. Основні таблиці класифікаційної системи представлено десятима розділами. Щоправда, змістовно наповнених та інформаційномістких – дев'ять розділів, оскільки четвертий розділ вільний. У дев'яти ж функціональних розділах знання відповідно розгруповано і систематизовано. Щоб глибше зрозуміти всю палітру представлених у таблицях знань, слід, на нашу думку, розглянути двозначну таблицю україномовної УДК:

0	ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ
00	ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ НАУКИ І КУЛЬТУРИ
004	КОМП'ЮТЕРНА НАУКА І ТЕХНОЛОГІЯ. ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРА
01	БІБЛІОГРАФІЯ І БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ. КАТАЛОГИ
02	БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА
030	ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ТИПУ
050	СЕРІЙНІ ПУБЛІКАЦІЇ. ПЕРІОДИКА
06	ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ІНШІ ТИПИ ОБ'ЄДНАННЯ (СПІВРОБІТНИЦТВА)
070	ГАЗЕТИ. ПРЕСА
08	ВИДАННЯ ЗМІШАНОГО ЗМІСТУ. ПРАЦІ. ЗБІРНИКИ
09	РУКОПИСИ. РАРИТЕТИ І РІДКІСНІ КНИГИ
1	ФІЛОСОФІЯ. ПСИХОЛОГІЯ
101	СУТНІСТЬ І РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ
11	МЕТАФІЗИКА
122/129	ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ І КАТЕГОРІЇ ФІЛОСОФІЇ
13	ФІЛОСОФІЯ РОЗУМУ І ДУХУ. МЕТАФІЗИКА ДУХОВНОГО ЖИТТЯ
14	ФІЛОСОФСЬКІ СИСТЕМИ ТА ПОГЛЯДИ
159.9	ПСИХОЛОГІЯ
16	ЛОГІКА. ЕПІСТЕМОЛОГІЯ. ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ. МЕТОДОЛОГІЯ ЛОГІКИ
17	ФІЛОСОФІЯ МОРАЛІ. ЕТИКА. ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ
2	РЕЛІГІЯ. ТЕОЛОГІЯ
21	ПРИРОДНА ТЕОЛОГІЯ. ТЕОДИЦЕЯ. БОГ. РАЦІОНАЛЬНА ТЕОЛОГІЯ. РЕЛІГІЙНА ФІЛОСОФІЯ
22	БІБЛІЯ. СВЯТЕ ПИСЬМО
23/28	ХРИСТІЯНСТВО. ХРИСТІЯНСЬКА РЕЛІГІЯ
23	ДОГМАТИЧНА ТЕОЛОГІЯ
24	ПРАКТИЧНА ТЕОЛОГІЯ
25	ПАСТОРСЬКА ТЕОЛОГІЯ (БОГОСЛОВ'Я)
26/28	ХРИСТІЯНСЬКА ЦЕРКВА В ЦІЛОМУ. ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ В ЦІЛОМУ. ХРИСТІЯНСЬКЕ ВІРОСПОВІДУВАННЯ
26	ХРИСТІЯНСЬКА ЦЕРКВА В ЦІЛОМУ
27	ЗАГАЛЬНА ІСТОРІЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЦЕРКВИ
28	ХРИСТІЯНСЬКІ ЦЕРКВИ, СЕКТИ, ДЕНОМІНАЦІЇ
29	НЕХРИСТІЯНСЬКІ РЕЛІГІЇ
3	СУСПІЛЬНІ НАУКИ. СТАТИСТИКА. ПОЛІТИКА. ЕКОНОМІКА. ТОРГІВЛЯ. ПРАВО. УПРАВЛІННЯ. ВІЙСЬКОВА СПРАВА. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. СТРАХУВАННЯ. ОСВІТА. ЕТНОГРАФІЯ
30	ТЕОРІЇ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ СУСПІЛЬНИХ НАУК. СОЦІОГРАФІЯ
31	ДЕМОГРАФІЯ. СОЦІОЛОГІЯ. СТАТИСТИКА
32	ПОЛІТИКА
33	ЕКОНОМІКА. ЕКОНОМІЧНА НАУКА
34	ПРАВО. ЮРИСПРУДЕНЦІЯ
35	ДЕРЖАВНЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ. ВІЙСЬКОВА СПРАВА
36	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДУХОВНИХ ТА МАТЕРІАЛЬНИХ ЖИТТЄВИХ ПОТРЕБ
37	ОСВІТА. ВИХОВАННЯ. НАВЧАННЯ. ДОЗВІЛЛЯ
39	ЕТНОЛОГІЯ. ЕТНОГРАФІЯ. ЗВИЧАЇ. ТРАДИЦІЇ. СПОСІБ ЖИТТЯ. ФОЛЬКЛОР

5	МАТЕМАТИКА ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ
50	ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО МАТЕМАТИЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ
51	МАТЕМАТИКА
52	АСТРОНОМІЯ. АСТРОФІЗИКА. КОСМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ. ГЕОДЕЗІЯ
53	ФІЗИКА
54	ХІМІЯ. КРИСТАЛОГРАФІЯ. МІНЕРАЛОГІЯ
55	ГЕОЛОГІЯ. НАУКИ ПРО ЗЕМЛЮ
56	ПАЛЕОНТОЛОГІЯ
57	БІОЛОГІЧНІ НАУКИ В ЦІЛОМУ
58	БОТАНІКА
59	ЗООЛОГІЯ
6	ПРИКЛАДНІ НАУКИ. МЕДИЦИНА. ТЕХНІКА
60	ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИКЛАДНИХ НАУК
61	МЕДИЧНІ НАУКИ
62	МАШИНОБУДУВАННЯ. ТЕХНІКА В ЦІЛОМУ
63	СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО. ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО. ЗЕМЛЕРОБСТВО. ТВАРИНИЦТВО. ПОЛЮВАННЯ. МИСЛИВСТВО. РИБНЕ ГОСПОДАРСТВО
64	ДОМОВЕДЕННЯ. КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО. СЛУЖБА ПОБУТУ
65	КЕРУВАННЯ ПІДПРИСМСТВАМИ. МЕНЕДЖМЕНТ. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА ТРАНСПОРТУ, ЗВ'ЯЗКУ, ПОЛІГРАФІЇ
66	ХІМІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ. ХІМІЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ Й СПОРІДНЕНІ ГАЛУЗІ
67	РІЗНІ ГАЛУЗЕВІ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА РЕМЕСЛА
68	ГАЛУЗЕВІ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА РЕМЕСЛА, ЩО ВИРОБЛЯЮТЬ ГОТОВУ ПРОДУКЦІЮ
69	БУДІВЕЛЬНА ПРОМИСЛОВІСТЬ. БУДІВЕЛЬНІ МАТЕРІАЛИ. БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНІ РОБОТИ
7	МИСТЕЦТВО. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО. ІГРИ. СПОРТ
71	ПЛАНУВАННЯ. ПЛАНУВАННЯ У МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ. ПЛАНУВАННЯ У МІСЬКІЙ ТА СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТЯХ. ЛАНДШАФТИ, ПАРКИ, САДИ
72	АРХІТЕКТУРА
73	ПЛАСТИЧНІ МИСТЕЦТВА
74	МАЛЮВАННЯ ТА КРЕСЛЕННЯ. ДИЗАЙН. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО. ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ
75	ЖИВОПИС
76	ГРАФІЧНІ МИСТЕЦТВА. ГРАФІКА
77	ФОТОГРАФІЯ, КІНЕМАТОГРАФІЯ ТА ПОДІБНІ ПРОЦЕСИ
78	МУЗИКА
79	ВИДОВИЩНІ МИСТЕЦТВА. РОЗВАГИ. ІГРИ. СПОРТ
8	МОВА. МОВОЗНАВСТВО. ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
80	ЗАГАЛЬНЕ ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІТЕРАТУРИ. ФІЛОЛОГІЯ
801	ПРОСОДІЯ, ВІРШУВАННЯ. ДОПОМІЖНІ НАУКИ ТА ДЖЕРЕЛА ФІЛОЛОГІЇ
81	ЛІНГВІСТИКА. МОВОЗНАВСТВО. МОВИ
811	МОВИ
82	ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
821	ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ОКРЕМИМИ МОВАМИ.
9	ГЕОГРАФІЯ. БІОГРАФІЇ. ІСТОРІЯ
902	АРХЕОЛОГІЯ
903	ПЕРЕДІСТОРІЯ. ДОІСТОРІЧНІ ЗАЛИШКИ, ЗНАРЯДДЯ ПРАЦІ, СТАРОЖИТНОСТІ
904	АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРИЧНИХ ЧАСІВ
908	КРАЄЗНАВСТВО
91	ГЕОГРАФІЯ. ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЕМЛІ ТА ОКРЕМИХ КРАЇН. ПОДОРОЖІ. РЕГІОНАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ
929	БІОГРАФІЧНІ ТА ПОДІБНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
93	ІСТОРІЯ
930	ІСТОРИЧНА НАУКА. ДОПОМІЖНІ ІСТОРИЧНІ НАУКИ
94	ЗАГАЛЬНА ІСТОРІЯ

З огляду на двозначний² ряд, можна говорити про певні властиві характеристики структури УДК. Так, простежується поліієрархічність даної класифікаційної системи, що зумовлено наявністю класів, яким підпорядковано два або більше класи, відповідно. Тобто сама структура становить собою систему сукупності відношень класів у даній системі різнорівневої ієрархії.

У певних розділах прослідковується класифікаційний ланцюг (рис. 1).

З прикладу видно певну послідовну ланцюговість підпорядкованості індексів та відповідних рубрик, простежується залежність рубрик – наступної від попередньої.

УДК можна розглядати не тільки як ієрархічну класифікаційну систему, але й як аспектну. Використання знаку конгруентності³ « \cong » дає змогу розкривати змістовність тієї самої рубрики під різними кутами бачення, з точки зору різних предметів, процесів. А це, своєю чергою, говорить про можливість використання одного й того ж поняття у різних класах, тобто визначення аспектів поняття, терміна. Таким чином, в україномовному УДК прослідковуються риси реляційної моделі побудови класифікаційної системи, що свідчить про унікальність структури класифікації з огляду на ієрархічний принцип побудови. Наявність же класифікаційного ланцюга, його окремих ланок говорить про сформованість класифікаційного дерева, що поєднується з реляційністю моделі – у разі застосування знаку конгруентності. Індеси в УДК формалізовано відносно класифікаційної структури

² У даному випадку представлена нами двозначна таблиця має таку назву в результаті більшості двозначної кількісної характеристики цифрових символів, що позначають ту чи іншу рубрику, і наявність тризначних індексів розглядається нами як формальне символізування однорівневих, відносно ієрархії, рубрик. Принцип двійкової нотації у даному випадку як основний не розглядається.

³ Базова, кількісно-якісна рівнозначність понять різного змістовираження.. – Congruence // Wikipedia: the free encyclopedia. – Access Path: URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Congruence>

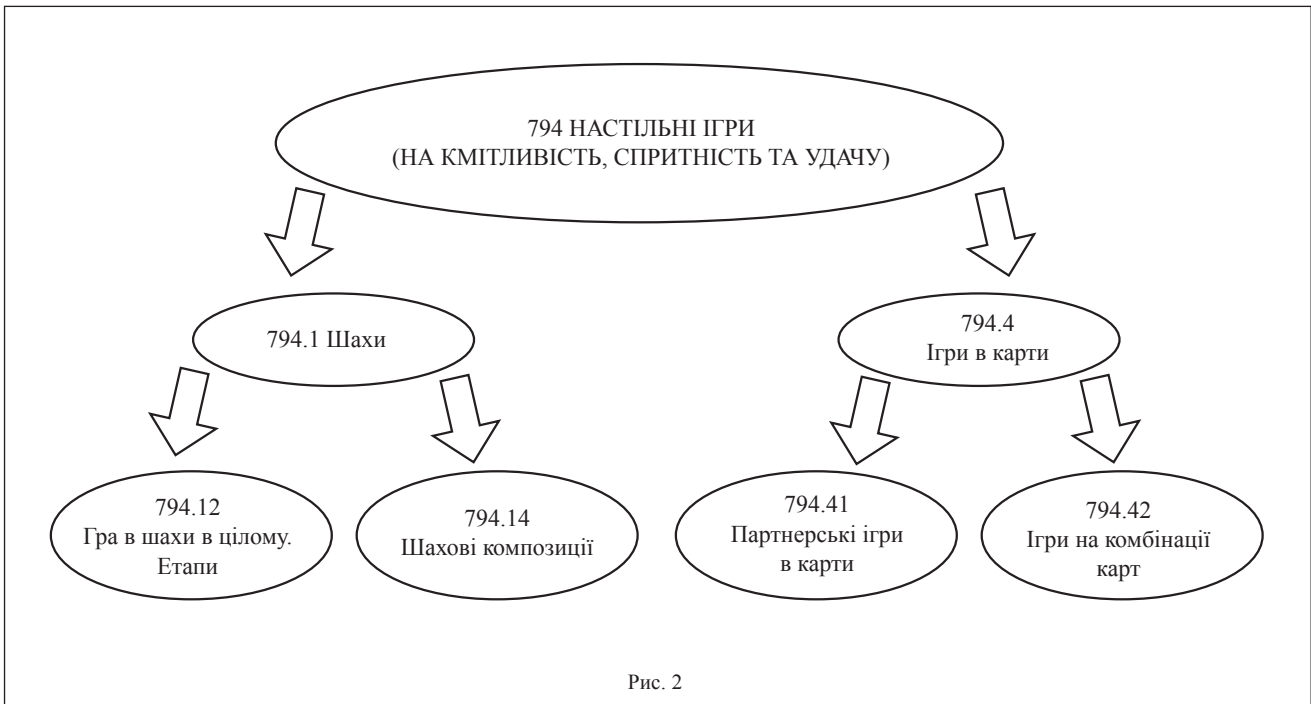
ри. Відношення між індексами системно впорядковані. Тобто можна говорити про релятивність індексів класифікаційної системи, релятором в якій у даному випадку виступає аналітичний принцип побудови усєї класифікаційної структури УДК. Отже УДК – аналітична класифікаційна система.

Крім усіх перерахованих властивостей УДК також притаманна й певна фасетизація групування відділів, що видно, приміром, у сьомому відділі класифікації (див. рис. 2).

Так, у цьому прикладі настільні ігри, всередині відділу 794, підрозділяються за видовими ознаками, а вже безпосередньо в кожному підвідділі 794.1 і 794.4, відповідно, відбувається певна характеристика кожного з видів настільних ігор за різними принципами. Таким чином, шляхом висвітлення різних інформаційних точок зору розкривається зміст кожного підвідділу. У підвідділах 794.1 і 794.4 простежуються різні класифікаційні ознаки розкриття змістовності інформації. Це пояснюється наявністю різних елементів принципів розкриття змісту. Так, у першому випадку шахи характеризуються з огляду на правила та порядок гри, стратегію тощо. В другому ж випадку картярські ігри розглядаються в аспекті різновидів останніх та способів застосування самих карт відповідно до тієї чи іншої гри. Отже вся ланка з індексів 794.1, 794.12, 794.14, з одного боку, та 794.4, 794.41, 794.42 – з іншого, є не чим іншим, як фасетними рядами, а кожна рубрика з відповідним індексом – фасетним фокусом. Наведені приклади говорять про фасетність структури розглядуваного нами прикладу.

Аналізуючи весь масив основних таблиць УДК українською мовою, порівнюючи дану класифікацію з її попередниками такого ж класифікаційного формату, можна зробити законний висновок, що розглядувана нами класифікаційна система відповідає основним загальноприйнятим класифікаційним принципам. Енциклопедичність, системність, розтяжність, універсальність, концентричність, мнемонічність, міжнародність – ось ті основні принципи, що характеризують змістовність, структурну побудову, формалізацію даних та масштабність використання УДК українською мовою. Принагідно слід зазначити, що всі ці принципи закономірно запозичені, вдосконалені та підсилені щодо еталонного оригіналу класифікації.

Що ж до допоміжних таблиць, то вони представлені такими таблицями:

- Таблиці Іа/Ів. Знаки з'єднання.
- Таблиці Іс/Ік. Загальні визначники.

Перша таблиця цікава тим, що містить перелік знаків, які використовуються для формування складних індексів. Зокрема знак «+» використовується для створення індексу кон'юнктивного характеру. Він змістовно оформлений як класифікаційний конектор і поєднує різновиріжені класифікаційні одиниці.

Перелік загальних визначників, що в Таблиці Іс/Ік, представлено дев'ятьма позиціями. Це загальноприйняті і використовувані в попередніх варіантах УДК визначники. Серед інших слід тільки виділити *визначники рас, етнічних груп та народів; визначники матеріалів та осіб, предметну деталізацію, запозичену з інших джерел (не УДК)*.

Роль та завдання визначників рас, етнічних груп та народів повною мірою розкриваються в їх назві, тобто вони покликані розставити акценти щодо рас та етнічності народів. Так: 639.1(=1.24) – Полювання печерних людей; де 639.1 – Полювання, а (=1.24) – Печерні люди.

З двох частин складається таблиця визначників матеріалів і осіб. У першому випадку висвітлено визначники, що орієнтовані на ідентифікацію матеріальної основи того чи іншого предмета. Наприклад, 621.316.923-033.65 – Керамічні запобіжники; де 621.316.923 – Запобіжники, а -033.65 – визначник матеріалу – Спеціальні керамічні вироби для електротехніки. Керамічні ізолятори. В другому випадку мова йде про визначення особливостей осіб та особистісних характерис-

тик. Так, 613-053.8 – Гігієна дорослих, де 613 – Гігієна в цілому. Особисте здоров'я та гігієна, та -053.8 – Дорослі.

Предметна деталізація, запозичена з інших джерел, здійснюється за допомогою знаку «*» та семантичного літерного вираження назв, власних імен та понять, що не містяться в масиві таблиць УДК (використовуються всі літери від «А» до «Я» та від «А» до «Z»). Тобто, наприклад, у одному випадку: 663.5*40° – спиртовий напій, до складу якого входить сорок відсотків абсолютного спирту, де 663.5 – Питний спирт. Спиртові рідини (спиртові напої). Перегонка спирту, рафінування; у іншому випадку, приміром, 82-1Шевченко – Вірші Т. Г. Шевченка, де 82-1 – Поезія. Поеми. Вірші, а «Шевченко» – літерна нотація, що виражає змістовність поняття.

Таблиця спеціальних визначників україномовної УДК представлена їх трьома видами:

- визначники з дефісом «-1/-9» – аналітичного характеру застосування;
- визначники з крапкою нуль «.01/.09» – аспектного характеру використання;
- визначники з апострофом «'0/'9» – інтегруючого характеру.

Книга 2 УДК – це АПП, що представлений переліком понять та термінів, які містяться в основних таблицях класифікаційної системи.

АПП першою чергою орієнтований на виконання пошуково-координаційної функції. Він покликаний виконувати термінологічно-предметний пошук у межах основних таблиць УДК. Кожна

термінологічна одиниця (або сполучення понять) разом з координаційним кодом (індексом або посиланням) становлять окрему предметну рубрику. Рубрики, своєю чергою, щодо їхньої структури представлено по-різному. Так, можна зустріти рубрику:

«Електротехніка 621.3» – суто координаційна рубрика, простої форми семантичного представлення;

«Критицизм (теорія пізнання) 165.65» – координаційна рубрика тлумачного характеру (в даній рубриці висвітлено певне лексичне тлумачення терміна);

«Крокодили

- (зоологія) 598.14
- (палеозоологія) 568.14
- (полювання) 639.14» –

координаційна рубрика, аспектного характеру (в даній рубриці вказується на аспект застосування даного терміна);

«Термодинаміка

- атмосфери (метеорологія) 551.511.33
- біологічних процесів (біофізика) 577.31
- Землі (геофізика) 550.36
- хімічна (фіз. хімія) 544.3» –

координаційно-орієнтовна рубрика з аспектно-предметною деталізацією (в даній рубриці висвітлюється аспектність та предметність аспекту даного терміна).

Останні дві рубрики мають складно-складену структуру, *променевого*, щодо центрального терміна, характеру (рис. 3).

Іншими словами, другорядні терміни зібрані довкола одного, центрального терміна, без взаємозв'язку одного з іншим. Променева структура рубрики говорить про деталізаційну аспектність представлення інформації, про оптимізацію процесів пошуку відповідних джерел.

АПП містить також і «Покажчик країн та місцевостей сучасного світу» (перелік назв з відповідними індексами), «Покажчик латинських назв» (перелік назв з індексами, що відтворено літерними одиницями латинського алфавіту), список скорочень, прийнятих у покажчиках.

У 2003, 2004, 2005 та 2006 роках вийшли друком чотири випуски, відповідно, «Універсальної десятикової класифікації. Зміни та доповнення». В 2005 р. було видано додатковий тираж УДК. Наразі робота над створенням змін та доповнень до УДК ведеться відповідно до договору з Консорціумом УДК і професійної необхідності в даних таблицях. Згідно з цими змінами та доповненнями Книжкова палата України готує до друку друге видання Універсальної десятикової класифікації (УДК) українською мовою у семи томах, яке планується опублікувати упродовж 2007–2008 рр. Видання містить матеріали станом на 31 грудня 2006 р. (зі змінами та доповненнями за 1998–2006 рр.).

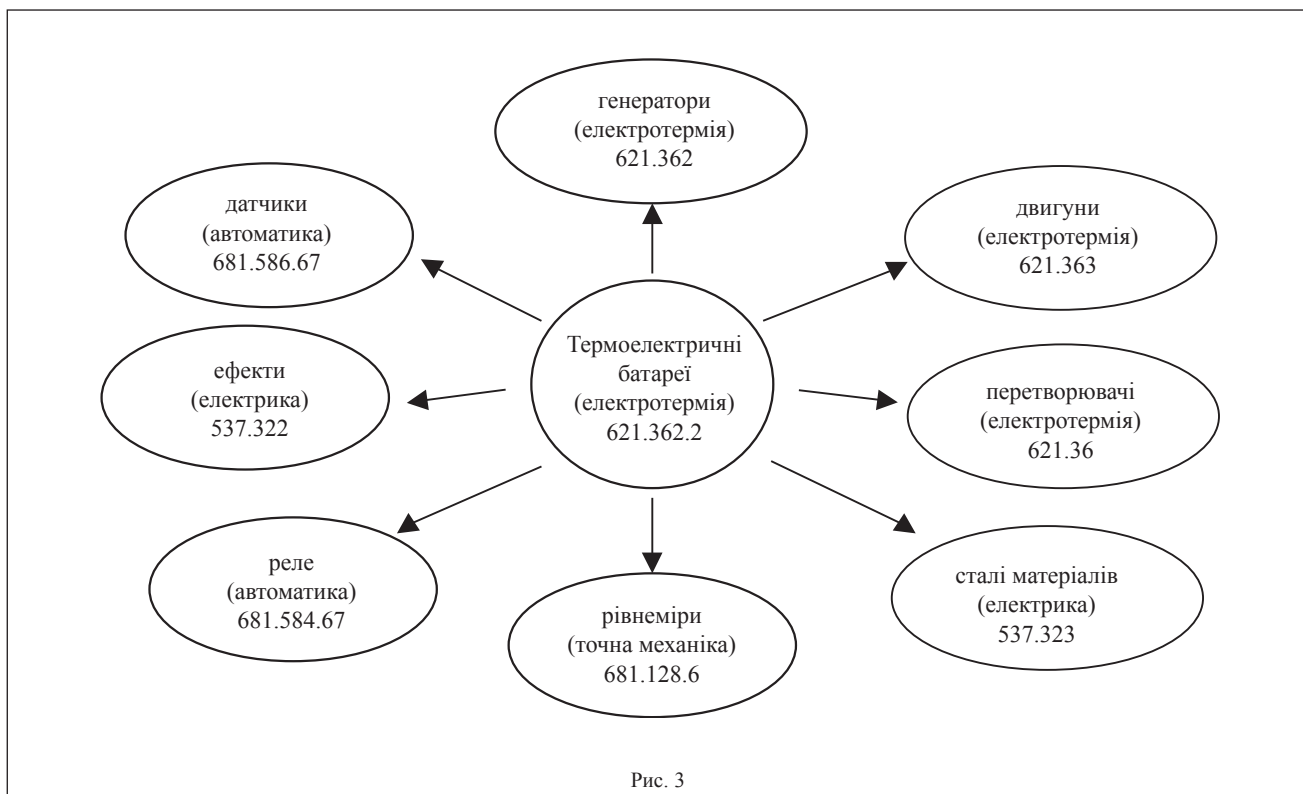

Рис. 3

У другому виданні УДК планується такий розподіл класів за томами [8]:

- Т. 1: Допоміжні таблиці.
- Т. 2: 0/3 Загальний відділ. Філософія. Психологія. Логіка. Етика. Релігія. Суспільні науки.
- Т. 3: 5/61 Математика та природничі науки. Біотехнологія. Медичні науки.
- Т. 4: 62 Машинобудування. Техніка в цілому.
- Т. 5: 63/65 Сільське, лісове, рибне та мисливське господарство. Комунально-побутове господарство. Організація комерційних та приватних підприємств, торгівлі, транспорту, зв'язку, поліграфії.
- Т. 6: 66/69 Хімічна технологія. Хімічна промисловість. Різні галузі промисловості та ремесла. Будівельна промисловість.
- Т. 7: 7/9 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт. Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство. Географія. Біографії. Історія.

Більше того, у грудні 2007 р. завідувача відділу класифікаційних систем Книжкової палати України ім. І. Федорова увели до складу Консультативної ради Консорціуму УДК, і відтепер, починаючи з № 29 «Extensions and Corrections to the UDC» (2007), інформація про помилки в еталонних таблицях, виявлені співробітниками Книжкової палати України ім. І. Федорова у процесі роботи, а також усі пропозиції щодо УДК будуть публікуватись у виданнях Консорціуму УДК [1; 3].

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, можна говорити про наявність в українському каталогізаційному просторі україномовного, компетентного, широкотермінового інструменту систематизації та каталогізації засобами індексування інформації за десятковим принципом – *Універсальної десяткової класифікації*. Проаналізувавши структуру, можна відзначити низку структурних характеристик. Серед них: поліієрархічність основного ряду, ланцюговість підпорядкованості індексів, релятивність індексів, фасетизація групування відділів. Це перша, після набуття Україною незалежності в 1991 році, *класифікаційна система*

українською мовою, що орієнтована на впорядкування фондів інформаційних установ України, яку використовують у роботі бібліотеки технічного та природничого профілю, служби НТІ та безпосередньо Книжкова палата України.

З іншого боку, видання УДК українською мовою в повному обсязі не вирішило і не вирішить загальнодержавну проблему повноаспектової систематизації інфопотоків в Україні. На нашу думку, ще потрібно працювати над інтегрованістю класифікаційних систем, що використовуються в Україні, але видання УДК українською мовою – це один із кроків у вирішенні цього питання.

Список використаних джерел

1. *Ахвердова, М.* Універсальна десяткова класифікація. Підготовка другого видання [Текст] / М. Ахвердова, Н. Чунакова // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 1. – С. 20–23.
2. *Мухітдінова, Л.* Класифікаційні системи в Україні: коротка історія (1917–1996) [Текст] / Л. Мухітдінова // Вісн. Кн. палати. – 1996. – № 4. – С. 9–12.
3. Новини Книжкової палати України ім. І. Федорова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrbook.net>. – Назва з екрану.
4. *Петренко, Н.* Еталон в Україні: останній етап перед випуском у світ [Текст] / Н. Петренко // Вісн. Кн. палати. – 2000. – № 3. – С. 10–12.
5. *Петренко, Н.* Робота над Універсальною десятковою класифікацією – продовжується (АПП) [Текст] / Н. Петренко // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 11. – С. 6–7.
6. Сборник нормативных и методических материалов по УДК [Текст]. – М.: ГПНТБ СССР, 1982. – 524 с.
7. *Сенченко, М.* На черзі кооперативна каталогізація [Текст] / М. Сенченко // Вісн. Кн. палати. – 1997. – № 8. – С. 3.
8. Універсальна десяткова класифікація (друге видання): інформаційне повідомлення [Текст] // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 10. – С. 29.
9. Універсальна десяткова класифікація: у 2 кн. Кн. 1. Таблиці: пер. з англ. [Текст] / голов. ред. М. І. Сенченко; USD Consortium, Кн. палата України. – К.: Кн. палата України, 2000. – 932 с.